

MEGTANULNI ELBÚCSÚZNI

Kántor Péter: *Elegendó ok*

Az elmúlt bő egy évtizedben hozzászokhattunk, hogy Kántor Péter „-tól, -ig” évszámzással látta el új versesköteteit. A *Megtanulni élni* című 2009-es válogatást követően így volt ez a *Köztünk maradjon* (2012) és a *Valahol itt* (2017) esetében, és nincs ez másként a tavaly júliusban megjelent *Elegendó ok*kal sem. Azt azonban már e kötet megjelenésekor tudni lehetett, hogy a cím alatt feltüntetett 2017–2021-es időszak egyben az utolsó is, amelyben újabb Kántor-versek születhettek. A könyv a szerző halálát megelőző négy és fél évben írott alkotásait tartalmazza és reflektáltan egyfajta búcsúkötetként készült el.¹ Az *Elegendó ok* tehát nem kevesebbet vállal, mint hogy méltó zárata (és egyben kerete) legyen egy kiemelkedő költői pályának.

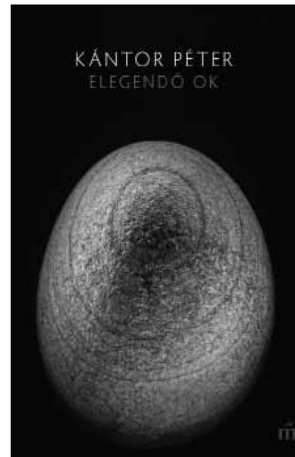
A kötet nem tagolódik különálló ciklusokra, ehelyett időrendben, éves bontásban sorakoznak a szövegek, ami a tartalomjegyzékben követhető. E gesztus önmagában is árulkodó lehet azzal kapcsolatban, hogy az *Elegendó ok* inkább gyűjtemény az utolsó évek alkotásaiból, mintsem maradéktalanul kidolgozott kompozíció. Emiatt a szerző korábbi kötetének viszonylatában néhol egyenetlennek, esetleg kiforratlannak érezhetjük, ám ez nem jelenti azt, hogy (a kiváló szerkesztői munkának is köszönhetően) ne lennének szándékolt ívei vagy jól körülhatárolható koncepciói.

Noha a megjelenés körülményeinek, illetve a szerző sorsának utólagos ismerete is megelőlegezhetné ez irányú olvasatunkat, mégsem csak ezekből következtethetünk arra, hogy a kötet egyik hallgatólagos szándéka az összegzés. Az *Elegendó ok* (a korábbi művekhez képest) csekély terjedelme ellenére szemléletesen idézi meg az életmű főbb állomásait, valamint sokszínű áttekintést nyújt a költő kedvelt témáiról, jellegzetes megszólalásmódjairól, alakjairól és tárgyairól. Több alkotás nyíltan is feleleveníti Kántor korábbi munkáit. Hogy csak egy kézenfekvő példát említsünk: a szerző első kötetét (*Kavics*, 1976) idézi meg (a borító mellett) a *Négykézláb* című korai mű kibővített újrairása, a *Négykézláb őszintében*. A szöveg emellett a *jukka palma* említésével a Kántor-életmű ikonikus darabjára, a *Megtanulni élni*re is utalást tesz, de számos ehhez hasonló gesztust találunk más költeményekben is.

A visszatérő szereplőkkel és témákkal kapcsolatban már a kötet első verse reprezentatív lehet. A *cirkusz* című alkotás központi alakja a nagymama, akiről a költő korábbi műveiben is gyakran olvashattunk. (Nem melleleg az *Elegendó ok* más darabjaiban is kitüntetett szerepet kap. Lásd: *Feltételes*

¹ Számos recenzió kiemeli, hogy a költő súlyos betegsége miatt a kiadvány fokozott munkatempóban készült. Továbbá e búcsújellegről árulkodik a sötét tónusú borító, illetve Dávid Anna fül-szövege is.

Magvető Kiadó
Budapest, 2021
72 oldal, 1999 Ft

megálló, Valaki feljegyzéseiből.) A szöveg azonban más módon is párbeszédbe lép az életművel, hiszen az 1985-ös *Grádicok* kötetben már szerepelt egy *A cirkusz* című vers. Így az újabb mű mintha csak a korábbi (egy-egy szám első személyben elbeszélte) szöveget folytatná, avagy arra utalna vissza kezdősorával: „A nagymama is szerette a cirkuszt” (7.).

A jellemző megszólalásmóddal kapcsolatban elmondható, hogy Kántor gyakran ajánlotta verseit pályatársainak, kollégáinak, barátainak, vagy írt nekik címzett alkalmi verseket. E kötetben is több ilyen alkotás kapott helyet, például Juhász Ferencnek, Tandori Dezsőnek, Kovács András Ferencnek vagy *D. A.-nak* (gyaníthatóan Dávid Annának) ajánlva. Emellett a költő egyik legkedveltebb műfaja, a képleírás is felbukkan a Rembrandt festménye nyomán született *Őnarckép Pál apostolként* című verssel. Habár e könyvben mindössze ez az egyetlen ilyen mű szerepel, ez annál fontosabbnak bizonyul a kötetegész szempontjából, a költő öregedéssel kapcsolatos önvizsgálatának verseként. (E jelentőségre és reprezentatív funkcióra utalhat az is, hogy a költemény annak ellenére kapott helyet a kiadványban, hogy korábban már szerepelt a 2019-es *Jég-öröm* című válogatáskötetben, amely Kántor húsz képleíró versét gyűjti össze.) A kötetben (a teljesség igénye nélkül) a szerző további olyan visszatérő témái is fontos szerepet kapnak, mint az alkotómunkára és az irodalomra vonatkozó reflexió (*Az olvasószéken, Elegendő ok*), az aktuálpolitika-kritika (*A vízesésnél, Eltévédtek*) vagy a holokausztmélkezet (*30 szó Waldseeből*). Sőt, akad olyan szöveg is (a *Tropeában kék a tenger*), amely mindezeket képes érvényesen integrálni. Az *Elegendő okban* tehát határozottan megmutatkozik a szándék, hogy az új műveken keresztül tárlatvezetésben részesítse az olvasót, bemutatva a Kántor-életmű alapvető és sajátos aspektusait.

E hol implicit, hol egészen konkrét összefüggéseknél és visszaulásoknál azonban sokkal izgalmasabbak az alkotói szemléletre vonatkozó önreflexiók, melyek a kántori költészet esszenciájához visznek közelebb. Ebből a szempontból (és talán a kötet egészére nézve is) a legkiemelkedőbb szöveg a fent említett *Tropeában kék a tenger*. A versben három különböző, lazán érintkező téma kerül egymás mellé. Heltai Jenő *Négy fal között* című háborús naplójegyzeteinek olvasása; a lírai én hétköznapijai és az aktuális társadalmi, politikai közeg a napló viszonylatában; végül – az utolsó három versszakban – egy fényképész, aki mindennap lefényképezi a tengert Tropeában, majd a fotót közléstesz a világhálón. Az asszociatívnak tűnő szálak összefűzésében rögtön segítségünkre lehetnek a kezdősorok: „Két hét alatt írj valamit! – Tanulj meg élni! / De legalábbis olvasd el azt a Naplót” (12.). A felütés egyszerre önfelzárkózás, reflexió a saját életműre, valamint az írás és az élet elválaszthatatlanságának megfogalmazása. Az ezt követő naplóolvasás-kompromisszum csak látszólagos, hiszen éppen az olvasásélmény megírása válik a kívánt alkotómunkává és egyben „élni tanulássá”. Az 1944–45-ös időszakot felölelő napló vezeti el a versbéli megszólalót saját hétköznapi tapasztalatainak újraértékeléséhez: „lemeretek az utcára, mehetek, ahova / kedvem tartja: kávéházba, bevásárolni, egy / koncertre, vagy színházba is akár, / és nem kell sárga csillagot viselnem. // Felfogom-e, mekkora dolog ez? / Menni-jönni, amikor akarok! / Hallgatni a rádiót, interneten követni / vagy nem követni mások lépteit!” (13–14.), sőt saját alkotói tevékenységéhez és hitvallásához is. Ahogyan azt a nyitósorok is megelőlegezik, a naplóról szóló leírások fokozatosan Kántor ars poetikájává bővülnek: „Az apróságok, s majdnem minden az volt, / vagy azzá vált lassan, betöltik az időt, / és súlyuk napról napra súlyosabb lesz, / s a legsúlyosabb súlyok tollpelyhekként keringnek. [...] És lassan-lassan összeáll a kép, / összeáll, mondhatni, az egész pakli, / szinte magától, szándéktalanul; / a Naplóíró módjával ítél, és nem elemez” (12–13.). A fenti sorok remekül összefoglalják Kántor költészetének jellegzetes szemléletmódját, amellyel a hétköznapi, jelentéktelennek tűnő dolgokból (mint például egy kavics) kiindulva képes nagy horderejű tapasztalatokat és gondolatokat megfogalmazni, majd a maga könnyed, csevegő nyelvén újra (viszonylagosan) súlytalaná tenni azokat. Ebben a kontextusban válik érthetővé a tropeai fotográfus szerepe is a költeményben. Képeiről azt

olvashatjuk: „ez is egy // Napló – egy fényképész naplója a világról, / ami, történjen bárhol bármi, kék mindig. / De mindig más kék! Másképp ugyanaz. / '44 márciusától '45 áprilisáig jaj-kék” (15–16.). A szálakat összetartó tényező tehát az alkotómunka, azon belül is a naplóvezetés mint alkotótevékenység. A szöveg ezzel újra az élet és az írás elválaszthatatlanságának témaköréhez érkezik, mely – ahogy a kötet további verseiből lassan kibontakozik – az *Elegendő ok* legfontosabb kérdése lesz.

A kötet 2020-ban írt címadó verse látszólag arról szól, hogy mi lehet elegendő (tehát minimálisan elfogadható) ok a versírásra. A kérdés a szövegben így merül fel: „De te szeretnéd pénteken kinyitni az ÉS-t, / látni benne a nevemet, és olvasni a versem. // Elegendő ok ez a versíráshoz? / Elméletileg nem, bár talán mégis, elképzelhető” (50.). Ám a mű valódi tétje a könyv búcsúkötet mivolta felől érthető meg. A szöveg felütése: „Mikor írsz már egy verset? Régóta nem írtál. / Nem írtam, mert nincs kedvem. Majd ha lesz, írok”, amely néhány sorral később (ám lényeges különbségekkel) megismétlődik: „Emlékszem, egyszer megkérdezte tőlem apám: / Mikor írsz megint valamit? Régóta nem írtál. // Én pedig hazamentem, és rövidesen írtam egy verset. / Ahogy most is. Hogyha pénteken kinyitod az ÉS-t...” (50.). Szembetűnő, hogy az első kérdésben szereplő *vers* a másodikra *valamivé* redukálódik. A szöveg tehát még csak nem is a versírás l'art pour l'art természetét vallja, hiszen a művészet kategóriája (vagy legalább az igénye) sem merül fel. Az írás egyetlen oka a másik ember olvasási igénye, vagy pontosabban: „kell hozzá valaki, / aki fontos. Akinek fontosak vagyunk” (50.). E mű egyébként feltűnő párhuzamokat mutat a *Fönt lomb, lent avar* (1993) kötet *Hurrá, írok!* című szövegével, mely ugyancsak az írás minimumokain való töprengésből indul ki. Az újdonságot az *Elegendő ok* esetében az szolgáltatja, hogy (a szakmai, pénzügyi, önérzeti szempontok helyett) itt a meglévő emberi kapcsolatok jelentenek elegendő okot az alkotáshoz. Amennyiben innen szemléljük a tény, hogy az adott mű (tehát az *Elegendő ok*) megszületésére az apa egykori kérdésére/kérésére következő versírás szolgál példaként, úgy végső soron a halál felől elgondolt emberi kapcsolatokat emeli ki a szöveg. A címadó költemény és az abban megfogalmazott költői attitűd így a kötet egészének kontextusában nyeri el jelentőségét.

Ehhez hasonlóan lesz hangsúlyos a kötet naplószerűsége, mely egyben új értelmezési keretet is nyújthat a szerző költészetéhez. Kántor poétikáját kétségkívül számos jelzővel illelhetnénk, ám talán elégséges és kellőképp leíró, ha az elmúlt évtized két irányadó meghatározását idézzük. Darvasi László a *Köztünk maradjon* kapcsán jellemezte *beszélgetős líra*-ként Kántor versnyelvét,² Nagy Imre pedig a *Valahol itt* kötetet recenzálva ír a szerző *töprengő hangú gondolati költészetéről*.³ E két jellemzés összevonásával könnyen eljutunk a naplóírás beszédmódjára. Kántor lírája eszerint olyan beszélgetés, mely lényegénél fogva önreflexív, magánjellegű töprengés is, továbbá ennek lejegyzése. (E beszédmód számos sajátossága közt az egyik legfeltűnőbb a versekben rendszeresen előforduló visszakerdezés: „Leírta szépen – mit is?” [*Tropeában kék a tenger*, 12.], „Utólag persze könnyű lesz tisztán látni. / Csak hát lesz-e valaha is utólag?” [*A hallgatás falára*, 33.], „Ha valamit megtehetsz, / azt többnyire meg is szoktad tenni. / Vagy nem? Nem mindent? / Azért nem mindent?” [*Négykézláb ószintébben*, 53.]). A naplószerű beszédmódra határozottan reflektál a korábban tárgyalt *Tropeában kék a tenger* is, amely a két feljegyzés (Heltai Jenőé és a tropeai fényképészé) keretébe helyezi saját gondolatait. E vers mintha csak előkészítené a kötetzáró szöveget, a *Valaki feljegyzéseiből* című hétsoros jegyzetektől álló hosszúverset. Az utolsó (már 2021-ben írt) költemény rövid, naplóbejegyzésekre emlékeztető szövegek sora, melyek megszólalásmódját találóan bevezeti az első hétsoros: „Aztán a busz vagy a földalatti beviszi a város központjába, / ahol valahol iszik egy kávét, eszik egy krémest, /

² Darvasi László: Egyáltalán nem kritika, jóval inkább neki. *Holmi* 2013/1, 104–105.

³ Nagy Imre: Egy veteránolvasó feljegyzéseiből, *Jelenkor Online*, 2018. március 6. <http://www.jelenkor.net/visszhang/986/egy-veteranolaso-feljegyzeseibol> (utolsó letöltés: 2022. 01. 13.).

kortyonként, falatonként beleolvad a civil létbe, / úgy báméskodik, mint egy szabadságos katona” (56.). A kívülálló lírai én elvegyül a tömegben, majd megfigyeléseiben bulvárhírek, személyes emlékek, töprengések és hétköznapi városi jelenetek torlódnak egymásra Harry herceg Kanadába költözésétől a belvárosban folyamatosan szaporodó fodrászatok képén át egészen a koronavírus-járványig. A megszólaló *valaki* szorgosan jegyzetel, feljegyzései változatoságáról pedig ugyancsak a *Tropeában...* sorai juthatnak eszünkbe: „Ez a naplóban a legmegdöbbentőbb. / Ahogy monotonon sorjáznak a napok, / ahogy fontos, nem fontos egymással vegyül, / mint keverés után a kártyalapok a kézben” (13.). A fentiek éppúgy igazak Heltai naplójára, mint a *Valaki feljegyzései* szövegre és a tárgyalt kötet egészére. E beszédmóddal való játéknak köszönhetően a szövegek sora is egyfajta naplóvá transzformálódik, annak elidegeníthetetlen sajátosságaival: bizonyos időintervallumot ölel fel (2017–2021), kronologikusan halad előre feljegyezve fontos és kevésbé fontos eseményeket, gondolatokat és nem utolsósorban: csak addig folytatódhat, amíg írója él (és fordítva), aki amíg él, írja a naplót.

A gyűjteménnyel kapcsolatos előismereteink és az ettől nehezen elvonatkoztatható olvasói tapasztalataink egy további, többé-kevésbé magától értetődő interpretációs irányt is kijelölnek: az elmúlás felőli olvasatot. A halálos betegséggel küzdő alkotó naplószerűséget idéző utolsó kötetéről kétségkívül asszociálhatnánk Esterházy Péter *Hasnyálmirigynaplójára*, azonban fontos tisztáznunk, hogy Kántornál egészen másféle viszonyulásmód figyelhető meg. Az eddig tárgyaltak alapján azt is feltételezhetnénk, hogy az elmúlás a kötet központi, de legalábbis jellemző témája, ám ennél jóval árnyaltabban tűnik fel a versekben. (Részben nyilvánvalóan azért is, mert a gyűjtemény hosszú időintervallumot ölel fel, így csak a kötet második felében szerepelnek a halál előrevetítésére utaló sorok.) Az *Elegendő* okban alig találunk explicit utalást a betegségre. Annak gondolata sokkal inkább amolyan bűvópataként van jelen a kései alkotásokban. Félreérthetetlen utalásokat kizárólag a *Négykézláb őszintébben* című vers tesz: „Ez itt, ez vagy te? / És ez? A feleséged? / A szerelmed? A társad? / Az FFP2 maszkod? / Vagy ez lenne a gyereked? / Ez a daganat a hasadban? / És az a hosszúkás az úttest szélén? / Az a véres nyakú patkányhulla, / az kié? Azzal mi lesz? [...] Majd lesz valami azzal is. / Ahogy a jukka pálmáddal is lett. [...] Amikor először hallottad, / átjárta a testedet a remegés, / reszketett minden porcikád, / azt hitted, apró cserepekre hullasz. / Azt hitted, nem bírod ki. / De kibírtad. Elmúlt a reszketés” (52–54.). Emellett nyíltan a haláltapasztalat kérdésével foglalkozik a *Határon* című költemény, azonban a fent idézetteknel jóval személytelenebb, távolságtartóbb hangnemben. Olyasfajta gondolati líra keretében, mellyel olykor a szerző korábbi kötetei is érintették az elmúlás témakörét. Más versekben viszont csak sejtetésekkel, áthallásos utalásokkal találkozhatunk, melyekben éppen e félig kimondás érzékelteti megrendítő súllyal a lappangó halálközelség érzetét, mint például a *Valaki feljegyzéseiből* és egyben a kötet utolsó soraiban: „A könyökére támaszkodva olvas, / néha eszébe jut valami, és összerándul a gyomra. / Olvas tovább. »És akkor hazatalál minden leesett gomb / és elveszett szemüveg.« – Mikor? Mikor lesz az?” (68.). A Kántor versében szereplő idézet Marilynne Robinson *Háztartás* című regényéből származik (Szabadkai Bernadett fordításában).⁴ Az eredeti szöveghelyen az elbeszélő anyjának (és sok más embernek) a halálával kapcsolatban olvashatjuk az idézett sorokat, melyek lényegében egy feltámadás-allegóriába illeszkednek, de legalábbis a halál lehetséges jóvátételével kecsegtetnek. Ezekre a sorokra felelnek tárgyilagos kérdéssel a vers és egyben a Kántor-életmű utolsó sorai: „Mikor? Mikor lesz az?” A kötetzáró sorok tehát az életen innen kérdeznek a halálon túlra, ám a Kántor Péter költészetére jellemző könnyedséggel fordul meg az irány, amint felidézünk a gyűjtemény cím nélküli, egysoros bevezetőversét: „Messziről jön a vers, és hirtelen töri rád az ajtót” (5.).

⁴ Marilynne Robinson: *Háztartás*, Budapest, Magvető, 2020, 104.

Az *Elegendő ok* tehát bővelkedik emlékezetes költeményekben és rendkívüli sorokban, (a kiadás körülményeiből eredő) csiszolatlansága ellenére pedig izgalmas kötetegésszé válik. Sajnos azonban e csiszolatlanság egyben azt is eredményezi, hogy – még ha e kötetrel kapcsolatban hálátlan feladat is ezt kijelenteni – nem tartozik az életmű legkiválóbb darabjai közé. Több felejthető vers is szerepel a válogatásban, illetve helyenként a jobb szövegekben is előfordulnak sikerületlen részek. A kötetről eddig megjelent kritikák (melyek gyakran egyúttal búcsúszövegek is voltak) jobbára elkerülték ennek kimondását, ám ez feltehetően a szerző (a kiadvány megjelenéséhez időben közel eső) halálának recepcióalakító hatásából is következik. Az általam fellelt recenziók közül kizárólag Radnóti Sándor írása ad nyíltan hangot a kötet színvonalával kapcsolatos fenntartásainak, azonban bírálata meglátásom szerint túlzó, amikor úgy fogalmaz: „verseinek ez az összeállítása az ő színvonalán nem nevezhető kötetnek, hanem csak az utolsó évek, az utolsó új kötet (*Valahol itt*, 2017) óta írott, s zömmel megjelentetett versek összeszedésének [...] Nincsenek benne kivételesen jelentős, a könyv fókuszában álló versek”.⁵ Amennyiben az idézet első felét részben el is fogadjuk, az utóbbi meglátás vitatható. A kötet bizonyos kiváló szövegei, mint például a *Tropeában kék a tenger* vagy a *Négykézláb őszintébben* (de saját helyi értékén említhetnénk akár a *Valaki feljegyzéseiből*t is) az életmű jelentős alkotásai közé tartoznak, és a kötetegész szempontjából központi szövegek.

Noha az *Elegendő ok* valóban nem éri el az elmúlt évtizedben megjelent (és a Kántor-életmű egésze szempontjából is jelentős) kötetek színvonalát, rögtön hozzá kell tennünk: ez nyilvánvalóan nem is célja. Úgy vélem, a valódi célkitűzésének ellenben maradéktalanul eleget tesz: nemcsak kiváló összegzése, hanem szép zárлата is a költő közel ötven évet felölelő pályájának. Ahogy arra több nekrológ is utalt, újabb tíz év elteltével, mostanában lett volna aktuális a *Megtanulni élni – IV.* elkészülte. Még ha immár biztosan tudjuk is, hogy e folytatás elmarad, és a Kántor-versekben megszólaló, súlyos töprengéseit könnyedén kibeszélő én negyedszerre nem próbált megtanulni élni, az *Elegendő ok* annak ékes bizonyítéka, hogy elbúcsúzni tanulás nélkül is méltóképp tudott.

---

⁵ Radnóti Sándor: Hátrahagyott versek, *Litera*, 2021. augusztus 27. <https://litera.hu/magazin/kritika/hatrahyagott-versek.html> (utolsó letöltés: 2022. 01. 11.).